

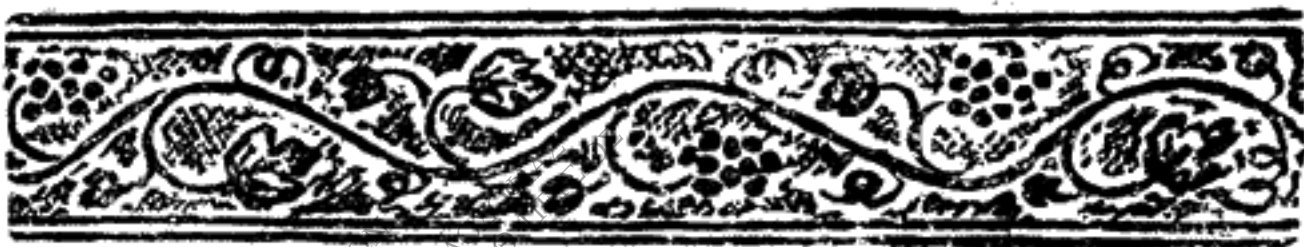
ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ
1932

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΛΛΑΝΔΙΚΗ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ἡ μεγάλη ὀλλανδικὴ τέχνη, στὴν ἐξέλιξή της ὡς τὰ σήμερα, εἶναι γνωστὴ ὄχι μονάχα στὸν περιορισμένον κύκλον τῶν καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ καὶ γενικὰ σὲ κάθε μορφωμένο. Κανένας δὲ μπορεῖ νὰ μὴν ξέρῃ τὰ ὀνόματα καὶ τὸ ἔργο τῶν μεγάλων ζωγράφων τῆς φλαμανδικῆς σχολῆς, σὰν τοῦ Ρέμπραντ, τοῦ Ροῦμπενς, τοῦ Βὰν Ἄϊκ, τοῦ Βερμέρ καὶ τῶσων ἄλλων ποὺ ἀφήκαν ἔργα ἀθάνατα μέσα στὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ. Κοντὰ σ' αὐτοὺς καὶ νεώτεροι ὀλλανδοὶ ζωγράφοι, σὰν τὸ Γιόζεφ Ἰσράελς, τοὺς ἀδελφοὺς Μαρῖς, τὸν Βὰν Γκόχ τοῦ περασμένου αἰῶνα, καὶ τὸν Γιὰν Σλούϊτερς, τὸν Ἰσαὰκ Ἰσράελς, τὸν Βὰν Ντόγκεν ἢ τὸν Ἄντουν βὰν Βέλι ἀπὸ τοὺς σημερινούς, εἶναι γνωστοὶ στὸ μεγάλο κοινὸ καὶ τὰ ἔργα τους ἔχουν πάρει πᾶς τὴ θέση τους σὲ μεγάλες δημόσιες πινακοθῆκες ἢ σὲ συλλογὲς φιλοτέχνων.

Δὲ συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν ὀλλανδικὴ λογοτεχνία, ἴσως γιὰ τὴν ἔχει μὲ τὸ μεγαλεῖο της τὴν ἔχει σκιασσει καὶ δὲν ἀφίνει τὸν ξένο παρατηρητὴ νὰ τὴν προσέξῃ καὶ νὰ τὴν ἐκτιμήσῃ ἴσως ἀκόμα γιὰ τὴν ἀντίθετα πρὸς τὴ ζωγραφικὴ, ἢ μελέτῃ τῆς λογοτεχνίας ἔχει ἀνάγκη μιᾶς βαθιᾶς πρωτα-πρωτα γνώσης τῆς γλώσσας ποὺ εἶναι γραμμένη, καὶ ἡ ὀλλανδική, γλώσσα μικροῦ λαοῦ, μένει ἄγνωστη τοὺς πολλούς. Γι' αὐτοὺς τοὺς δύο λόγους, καὶ ἀκόμα περισσότερο γιὰ τὸν δὲ βρέθηκε καὶ γιὰ τοὺς ὀλλανδοὺς λογοτέχνες, ὅπως στάθηκε γιὰ τοὺς σκανδιναvoὺς, ἕνας Μπράντες ποὺ νὰ τοὺς προσέξῃ, νὰ τοὺς ἀγαπήσῃ καὶ νὰ τοὺς ἐπιβάλλῃ ὕστερα μὲ τὸ κύρος του σ' ὅλον τὸν κόσμον, ἢ σύγχρονη ὀλλανδικὴ λογοτεχνία, ὅπως καὶ τόσες ἄλλες λογοτεχνίες μικρῶν τόπων, δὲν ἔγινε

χτῆμα τοῦ μεγάλου διανοούμενου κοινοῦ.

Γιὰ νὰ θελήσῃ κανεὶς νὰ βροῦ τις ἀρχὲς τῆς ὀλλανδικῆς λογοτεχνικῆς κίνησης, πρέπει νὰ στραφῇ πίσω, μέσα στοὺς θρύλους καὶ τὸ σύθαιμπο τοῦ μεσαίωνα, πίσω στὸ δέκατο τρίτο αἰῶνα, μὲ τοὺς φλαμανδοὺς τροβαδούρους ποὺ, γυρίζοντας σὲ πολιτεῖες καὶ σὲ πύργους, τραγουδοῦσαν τοὺς ξακουστοὺς ἱππότες καὶ τοὺς ἀντριωμένους βασιλιάδες, καὶ μὲ τοὺς μοναχοὺς ποὺ μέσα στὴ σιωπηλὴ καὶ ἀργὴ ζωὴ τῶν μοναστηριῶν περνοῦσαν τὸν καιρὸ τους γράφοντας θρησκευτικοὺς ὕμνους καὶ ποιήματα ἐπικά, στὴ λατινικὴ γλῶσσα πρῶτα καὶ σιγὰ-σιγὰ ὕστερα στὴ φλαμανδική.

Μὲ τὸν καιρὸ ἡ κίνησις αὐτὴ πέρνει μιὰ μορφὴ πῶς καθωρισμένη. Δὲ μένει περιορισμένη μονάχα στὴν ποίηση. Ἀπλώνει τὰ φτερά της πῶς πέρα, στὸν πεζὸ λόγο καὶ ἀργότερα, ἀκολουθώντας ὅ,τι γινότανε καὶ στίς ἄλλες γειτονικὲς χῶρες τὴν ἴδια πάνω-κάτω ἐποχὴ, στὸ δράμα, ποὺ εἶχε καθαρὰ θρησκευτικὸ χαρακτῆρα καὶ διδακτικὸ τόνο.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴ, — τέλη τοῦ δεκάτου τετάρτου καὶ ἀρχὲς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνα, — σχηματίζονται θεατρικοὶ ὀμιλοὶ, οἱ «Gesellen van den Spele», γιὰ παραστάσεις θρησκευτικῶν δραμάτων ἢ μυστηρίων, ποὺ ἐξελίσσονται ἀργότερα σὲ συλλόγους μὲ πλατύτερους σκοποὺς καὶ δράσις, ὄχι μονάχα λογοτεχνικοὺς ἀλλὰ καὶ κοινωνικοὺς, τοὺς συλλόγους ρητορικῆς, τὰ «Kamers van Rhetorica».

Σὲ κάθε σχεδὸν πόλῃ τῶν Κάτω Χωρῶν, στὴν Ἀμβέρσα, τὴ Γάνδη, τὸ Λέιντεν, τὸ Ρόττερταμ, τὴ Χάγη, τὸ Σχίνταμ, τὸ Ἀμστερνταμ, παντοῦ ἰδρύεται καὶ ἕνας τέτιος σύλλογος ποὺ ἔχει καὶ ξεχωριστὸ ὀνομα. Οἱ θεατρικὲς παραστάσεις, οἱ ποιη-

τικοί διαγωνισμοί και οἱ ἑορτές πού διοργάνωναν οἱ ρητορικοί σύλλογοι κάθε τόσφ, γεμίζουν ὀλόκληρο τὸ δέκατο πέμπτο και τὶς ἀρχές τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνα, και εἶναι, μπορεί νά πῆ κανείς, ὅλη ἡ λογοτεχνική κίνηση πού ὑπῆρχε στην Ὀλλανδία τὴν ἐποχὴ αὐτή.

Ἡ συχνὴ ὄμως ἐπανάληψη τῶν ἴδιων πραγμάτων, ἡ προσήλωσις σὶὰ παλιὰ και γνωστὰ θέματα, ἔφερε τὴν κούραση κι' ἐγέννησε μοιραία τὴν ἀντίδραση και τὸν πόθο τοῦ λυτρωμοῦ ἀπὸ τὴ στερεότυπη μορφή και τὴ συνηθισμένη τεχνοτροπία πού εἶχαν τὰ θρησκευτικὰ «μυστήρια» κι' οἱ ὕμνοι. Ἡ ἀντίδραση δὲν ἔμεινε μόνο ἀρηνητική, μὰ γρήγορα στάθηκε καρποφόρα. Ὁ Χούβεργ (Houwaert) και γύρω ἀπὸ αὐτὸν ἄλλοι διαλεχτοὶ νέοι, ξεκινώντας με τὶς νέες αὐτὲς ἰδέες, ἀφίνουν τὰ παλιὰ και στρέφουν τὰ μίτια τους στην κλασικὴ ἀρχαιότητα, τὴν ἑλληνική και ρωμαϊκή μυθολογία. Αὐτὴ τοὺς ἐμπνέει πιά και τοὺς δίνει καινούρια, ἀγνωστὰ ὡς τότε, θέματα. Μπροστὰ τους ἀνοίγεται ἡ ἀρχαία τέχνη με τὴν ἀφθαστὴ ὠμορφιά της, κι' ἔτσι, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνα, ἡ ὀλλανδικὴ λογοτεχνία ξεφεύγει ὀριστικὰ ἀπὸ τοὺς στενόχωρους ὀρίζοντες τοῦ θρησκευτικοῦ δράματος.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς χαρακτηριστικῆς αὐτῆς στροφῆς, τὰ ξαναγεννημένα ὀλλανδικὰ γράμματα μπαίνουν σὶὸ δρόμο τους, πλουτισμένα και με τὴν ὠμορφιά πού τοὺς ἔχαιρσεν ἡ μελέτη τοῦ ἀρχαίου κόσμου και βοηθημένα ἀπὸ τὴ σύγχρονη και σταθερὴ ἀνάπτυξη τῆς Ὀλλανδίας χάρη στὸς νικηφόρους πολέμους, τοὺς τολμηροὺς θαλασσοπόρους και τὰ κέρδη τὰ μεγάλα ἀπὸ τὸ ἐμπόριο. Ἡ λογοτεχνικὴ κίνηση δυνάμωσε, κι' ὅσο κι' ἀν δὲν ἔφτασε σὶς ἀφταστες κορφές πού πῆγε ἡ ζωγραφικὴ, κι' ἀν δὲν παρουσίασε στὸν κύκλο της ἕνα Γκρότσιους ἢ ἕνα Σπινόζα ὅπως σὶὸ Διεθνὲς Δίκαιο και τὴ Φιλοσοφία, ὡς τόσο ἔδωκε με τὸν καιρὸ λυρικούς κι' ἐπικούς ποιητὲς και δραματογράφους, πού πότε με δική τους καθαρὴ παραγωγή, και πότε με δυνατὴ κι' ἀνάγλυφη τὴν ξένην ἐπίδραση ἀπὸ τοὺς Γάλλους κλασικούς ἢ τοὺς Γερμανοὺς λυρικούς, ἔδωκαν ἔργα ἀξιοπρόσεχτα.

Μέσ' σὶὸ πέρασμα τοῦ δεκάτου ἑβδόμου

και δεκάτου ὀγδόου αἰῶνα, ἡ ὀλλανδικὴ λογοτεχνία ἀνθισσε πολλές φορές και πλουτίστηκε με τὰ ἔργα τοῦ Φίσιερ (Viisscher), τῆς Ἐλισάβετ Βὀλφ (Wollf), τοῦ Ὁφτ (Hooft), τοῦ Μπράντ (Brandt), τοῦ Μπρεντέρο (Bredero), τοῦ Φόντελ (Vondel) και τὸσων ἄλλων, πού μ' αὐτὰ ἐπλάθονταν σιγὰ σιγὰ κι' ἡ ὀλλανδικὴ λογοτεχνικὴ γλῶσσα.

Ἡ νέα κοσμογονία, πού μέσα σ' αὐτὴν ἀνέτελλεν ὀλόλαμπρος και με τόσες ἐλπίδες ὀ δέκατος ἕνατος αἰῶνας, ἦταν ἀδύνατο ν' ἀφίση ἀνεπηρέαστη τὴν ὀλλανδικὴ λογοτεχνία. Τὸ ξύπνημα τῶν λαῶν ὕστερα ἀπὸ τόσους αἰῶνες μαύρης σκλαβιάς, τὸ γλυκὸ ξημέρωμα τῶν νέων ἰδεῶν πού ἐσκόρπισεν ἐπάνω ἀπὸ τὰ συντρίμια τῆς Βασιλλῆς ἢ Γαλλικῆς Ἐκπανάστασης, τ' ὀλοφώτεινο ἄστρο τοῦ Μεγάλου Κορσικανοῦ πού ὕψωνόταν ὀλοένα σὶὸ παγκόσμιο στερέωμα, ἔφεραν στην ὀλλανδικὴ λογοτεχνία τὴν πνοὴ τοῦ πατριωτικοῦ τραγουδιοῦ, και τὴν ὀλλανδικὴ διανόηση κοντῆτερα σὶὰ μεγάλα σύγχρονα εὐρωπαϊκὰ ρεύματα, βγάζοντάς τὴν ἀπὸ τὴ μακρόχρονη και θλιβερὴ της ἀπομόνωση.

Ἔτσι, ὅταν σὲ λίγα χρόνια ὀ παλμὸς τοῦ ρωμαντισμοῦ ἤρθε νά συνταράξη τὸν κόσμο και νά στήση νέα εἶδωλα τῆς τέχνης σὶὴ θέση τῶν παλιῶν πού γκρεμίζονταν ὕστερ' ἀπὸ τὴ θριαμβικὴ παράσταση τοῦ «Ἐρνάνη», ἡ Ὀλλανδία τὸν δέχτηκε μ' ὀρθάνοιχτη ἀγκαλιά. Ἀναταράχτηκαν τὰ κοιμισμένα νερὰ και σὶὰ ξερὰ κλαδιὰ ἀνθίσανε νέα λουλούδια. Ὁ Μπάυρον, και περισσότερο ὀ Κῆτς κι' ὀ Σέλλεϋ, στάθηκαν οἱ ὀδηγοὶ τῶν νέων γιὰ τὴν ποίηση, ἐνῶ σὶὸ πεζὸ ἡ ἐπίδραση τῶν Γάλλων και Γερμανῶν ρωμαντικῶν στὸς νέους λογοτέχνες ἦταν μεγαλύτερη παρὰ τῶν Ἀγγλῶν πεζογράφων, με μόνη τὴν ἐξαίρεση τοῦ Γουώλτερ Σκῶτ, σὶὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα, πού ἔδειξε κάποια ξεχωριστὴ ἀνθιση στην Ὀλλανδία ὡς τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἑνάτου αἰῶνα.

Ἡ ἐποχὴ αὐτὴ δὲ βάσταξε πολύ. Μᾶς ἔδωκεν ἕνα βαθυστόχαστο ποιητὴ, τὸ λυρικό Γιολάννες Πότγκητερ (Potgieter), και πεζογράφους σὰν τὸν Κνέππελουτ (Kneppelout) πού ζωγράφισεν ἀπαράμιλλα τὴ φοιτητικὴ ζωὴ σὶὸ ἱστορικὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Leiden, με τὰ ἔργα του «Φοιτητικὴ

ζωή» καὶ «Τύποι Φοιτητῶν», («Studentenleven» καὶ «Studententypen».)

Ἡ κίνηση ὁμως αὐτὴ ξεθύμανε γρήγορα χωρὶς νὰ δώσῃ τὸ ἀριστουργημά της, ἴσως γιατί οἱ ἀφορμὲς ποὺ τὴν ἐγέννησαν ἦταν ἐξωτερικὲς, καὶ τὸ νερὸ ποὺ πῆγε νὰ δροσίσῃ τὸ μαραμμένο δέντρο τῆς ὀλλανδικῆς λογοτεχνίας δὲν ἔβγαίνεν ἀπὸ βαθιὰ κι' ἀστεϊρευτὴ πηγή. Κι' ἐνῶ ἄλλοι τὸν κουρασμένο ρομαντισμὸ ἤρθαν νὰ τὸν διαδεχτοῦν ἄλλες φιλολογικὲς σχολές, στὴν ὀλλανδία ἡ λογοτεχνία μαραίνεται σιγά-σιγὰ καὶ σβύνει μέρα μετὴν ἡμέρα. Ἀπὸ τὰ 1850 κι' ὕστερα μοιάζει μ' ὄργανισμὸ πὸν ἔπαθεν ἀρτηριοσκλήρωση ἀγιάτρευτη. Τὸ περιοδικὸ «De Gids», «Ὁ ὁδηγός», ὄργανο τῶν καθιερωμένων ἀξιῶν, δὲ μπορεῖ νὰ ἐνθουσιασθῇ μὲ τὸ συντηρητισμὸ του καὶ τὴ μηδισμινὴ κι' ἀνάξια προσοχῆς λογοτεχνικὴ παραγωγή ποὺ βρίσκεται στίς σελίδες του. Σημάδι ἀναγέννησης δὲ φαίνεται πούθενά, καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια κανένας δὲ βρίσκει νὰ καταλύσῃ καὶ νὰ σπιάσῃ τοὺς παλιωμένους βωμοὺς καὶ νὰ σύρῃ τὴ λογοτεχνία ἔξω στὸν ἥλιο καὶ στὸ φῶς, μακριὰ ἀπὸ τοὺς μουχλιασμένους τόπους καὶ τὰ νερὰ ποὺ ἐσάπισαν.

Στὰ 1879 ὁμως ἀρχίζει νὰ φαίνεται ὅτι ἡ ἀνατολὴ τῆς καλῆς μέρας δὲ θ' ἀργοῦσε. Ἐνας νέος λογοτέχνης, ὁ Μαρκέλλος Ἐμαντς (Emants, 1848 - 1923) ἐμφανίζεται μὲ τὸ συμβολικὸ του ποίημα «Αἴλιθ». Εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴ σύγχρονή του γαλλικὴ ποίηση καὶ ἐγκαταλείπει τὴν παλιὰ τεχνοτροπία. Ἄλλ' ὅπως συμβαίνει πάντοτε μὲ κάθε πρωτοπόρο, μὲ κάθε νέο πὸν ὑψώνει μ' ἀσέβεια τὸ μικρὸ του ἀνάστημα γιὰ νὰ δείξῃ νέους δρόμους, οἱ παλιοί, οἱ φρασμένοι, ἀνησύχησαν κι' ἐχτύπησαν τὸ ποίημα ἀλύπητα, νομίζοντας ὅτι ἔτσι θὰ ἔσβυναν καὶ κάθε ἄλλου νέου τ' ὄνειρο. Ὅλες τοὺς ὁμως οἱ προσπάθειες πῆγαν χαμένες· κι' ἂν ὁ Ἐμαντς δὲν ἦταν ὁ δυνατὸς πολεμιστὴς ποὺ θὰ τραβοῦσε μόνος του μπροστά, κι' οὔτε ὁ ἀρχηγὸς ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἐνώσῃ γύρω του τοὺς νέους, φτάνει πὸν ἔκαμε μιὰ φορὰ τὴν ἀρχή, τὸ ἔργο του θὰ ἐρχόνταν ἄλλοι νὰ τὸ προχωρήσουν· καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλους ὁ Ἰάκωβος Πέρκ (Perk), ὁ νέος ποιητὴς ποὺ ἔγραψε τὰ γλυκύτερα τραγούδια ποὺ

ἐγνώρισε ποτὲ ἡ ὀλλανδικὴ γλῶσσα. Οἱ τραφεροὶ τοῦ στίχοι ξεχειλοῦν ἀπὸ αἰσθημα, καὶ τὰ σοννέτα του, γεμάτα ἀπὸ μουσικὴ, δὲν ἔχουν τὴν αὐστηρὴ καὶ κρύα μορφὴ τῶν στίχων τῶν πιδὸ παλιῶν ποιητῶν, μ' ἀγγίζουσαν βαθιὰ στὴ καρδιὰ καὶ συγκινοῦν. Ἄλλὰ καὶ ὁ Πέρκ δὲν προφταίνει νὰ ζήσει, ὁ θάνατος τὸν ἀρπάξῃ στ' ἀνθίσμα τῆς πρώτης του νιότης, κι' ὁ χαμὸς του στέκεται ἡ ἀφορμὴ νὰ γνωριστῇ καλύτερα ἡ ποίησή του καὶ νὰ μαζευτοῦν γύρω ἀπ' τὸν Ἐμαντς οἱ νέοι λογοτέχνες, ἀναζητῶντας ἀρχηγό. Ὁ Ἐμαντς, χωρὶς νὰ τὸ ζητήσῃ ὁ ἴδιος, βρίσκεται τώρα ὁ ὁδηγὸς κι' ὁ πρωτοπόρος. Στὸ μυθιστόρημά του «Νέα ὀλλανδία» χτυπᾷ κι' αὐτὸς τοὺς παλιούς, καὶ σὲ λίγον καιρὸ δημοσιεύει τὸ θαυμασιὸ ποίημά του, τὸ «Λυκόφως τῶν Θεῶν», ὅπου δείχνεται ὅλη του ἡ μεγάλη τέχνη καὶ φανερώνει τὰ νέα ἰδανικὰ ποὺ ζητοῦσε.

Σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, τέλη τοῦ 1884, ἕνας ἄλλος νέος λογοτέχνης, ὁ Βίλλεμ Κλὸς (Willem Kloos), ἔρχεται νὰ βοηθήσῃ τὸ ἔργο τῶν νέων. Ἐχει βαθιὰ κλασικὴ μόρφωση κι' ἔχει γράψῃ ὡς τὰ τότε ποιήματα γερμανικὰ καὶ ὀλλανδικὰ, δράματα καὶ κριτικὲς ποὺ ἔκαμαν ἐντύπωση, καὶ εἶναι κείνος πὸν παίρνει στὰ χέρια του τὸ τιμόνι τοῦ καραβιοῦ τῶν νέων λογοτεχνῶν. Ἐκδίδει τὸ ὄργανο τῶν νέων «Ὁ Νέος ὀδηγός», «De Nieuwe Gids», μηνιαῖο περιοδικὸ ποὺ ἔρχεται νὰ χτυπήσῃ τὸ ὄργανο τῶν παλιῶν «Ὁ ὀδηγός», ποὺ βγαίνει κάθε τρεῖς μῆνες. Οἱ σελίδες τοῦ «Νέου ὀδηγοῦ» ἀνοίγονται πλατιά σὲ κάθε νέο καὶ σὲ κάθε νέα ἰδέα, καὶ μιὰ δροσιὰ ἀρχίζει νὰ πνέῃ δριστικὰ πιά στὴν ὀλλανδικὴ λογοτεχνία μὲ μιὰν ἀνθισθὴ ξεχωριστὴ ποὺ δὲν τὴ γνώρισε πρωτύτερα. Ὁ Βίλλεμ Κλὸς γίνεται ἔτσι ὁ ἀρχηγὸς τῶν νέων, κι' ἔχοντας γύρω του ἄξιους συντρόφους, σὰν τὸν Ἀλμπερτ Φερβέκ (Albert Verwek), τὸ Φρειδερίκο φὰν Ἐντεν (Frederik van Eeden), τὸν Ἐρμαν Χάϊερμανς (Herman Heijermans) κι' ἀργότερα τὸν Λουδοβίκο Κουπέρους (Louis Couperus), κατορθώνει νὰ θιάψῃ δριστικὰ τὴν παλιὰ σχολὴ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τοὺς νέους λογοτέχνες στὸ μεγάλο ὀλλανδικὸ κοινόν, ἀνοίγοντας τὴν πιδὸ γόνιμη περίοδο τῶν ὀλλανδικῶν γραμμάτων, ποὺ εἶναι

γνωστὴ μὲ τὸνομα «Τὸ Κίνημα τοῦ 1880».

Ἀπὸ τοὺς συνεργάτες τοῦ Κλός, ὁ Ἄλμπερτ Φερβέκ ἔγινε καθηγητὴς τῆς ὀλλανδικῆς λογοτεχνίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Λέιντεν καὶ στάθηκε, μὲ τὰ ποιήματά του ποὺ ἔχουν τὸν τίτλο «Περσεφόνη», ἕνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους λυρικοὺς τοῦ καιροῦ του. Μεταφραστὴς τῆς «Θείας Κωμωδίας» τοῦ Ντάντε στὰ ὀλλανδικὰ καὶ ἄλλων ξένων ἀριστουργημάτων, δὲ μένει ὡς τὸ τέλος πιστὸς στὸ «Νέο Ὁδηγό». Φεύγει ἀπὸ τὸν κύκλο του καὶ ἰδρύει δικό του λογοτεχνικὸ περιοδικό, συνάζοντας γύρω του τοὺς νέους ποιητὲς, καὶ στὸ περιοδικὸ αὐτὸ παρουσιάζει τὰ κατοπινὰ του ποιήματα, ποὺ μᾶς τὸν δείχνουν περισσότερο σκεπτόμενο, διανοητικὸ παρά αἰσθηματικὸ ποιητὴ.

Ὁ Φρειδερίκος φὰν Ἐντεν εἶναι γιατρός, ἐσπούδασε στὸ Ἄμστερνταμ καὶ ἴδρυσε τὸ Ψυχοθεραπευτικὸ Ἰνστιτούτο. Στὰ 1900, ὕστερ' ἀπὸ πολλὰς φιλοσοφικὰς καὶ οἰκονομολογικὰς μελέτες, ἰδρύει μιὰ συνεργατικὴ ἀποικία κοντὰ στὸ Ἄμστερνταμ. Φεύγει ὕστερα γιὰ τὴν Ἀμερικὴ ὅπου καταγίνεται μὲ οἰκονομικὰ ζητήματα, καὶ στὰ 1919 γίνεται καθολικὸς καὶ ἀσχολεῖται πιά μόνον μὲ τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ Ἐντεν, στὴ φιλολογικὴ του ζωὴ πολυγράφος, εἶναι τύπος κοσμοπολίτη συγγραφέα· στὶς ἀρχὰς τῆς πρώτης του ἐμφάνισης στὸ «Νέο Ὁδηγό». Μὲ τὸ ἔργο του «Kleine Johannes», «Γιαννάκης», ποὺ θεωρεῖται σὰν αὐτοβιογραφία του, γίνεται γνωστὸς στὸ φιλολογικὸ κόσμον καὶ συνεχίζει τὴ φιλολογικὴ του παραγωγὴ μὲ τὴ συλλογὴ στίχων «Ellen», τὰ δράματα «Lioba», «De Braeders» καὶ «Ysbrand», μὲ τὴ συλλογὴ ποιημάτων «Δάντης καὶ Βεατρίκη», μὲ τὸ μυθιστόρημα «Οἱ βάλτοι τοῦ Χάρου», μὲ τὸ διήγημα «Σύριος καὶ Συδέριος», καὶ μὲ τὰς ἀριστοτεχνικὰς μεταφράσεις τοῦ Ραμπιρανὰθ Ταγκόρ. Ὁ Ἐντεν στὰ τραγούδια του εἶναι ἐπηρεασμέος ἀπὸ τὸ Σέλλεϋ, καὶ σ' ὅλα του γενικὰ τὰ ἔργα μένει μυστικοπαθὴς καὶ μελαγχολικὸς.

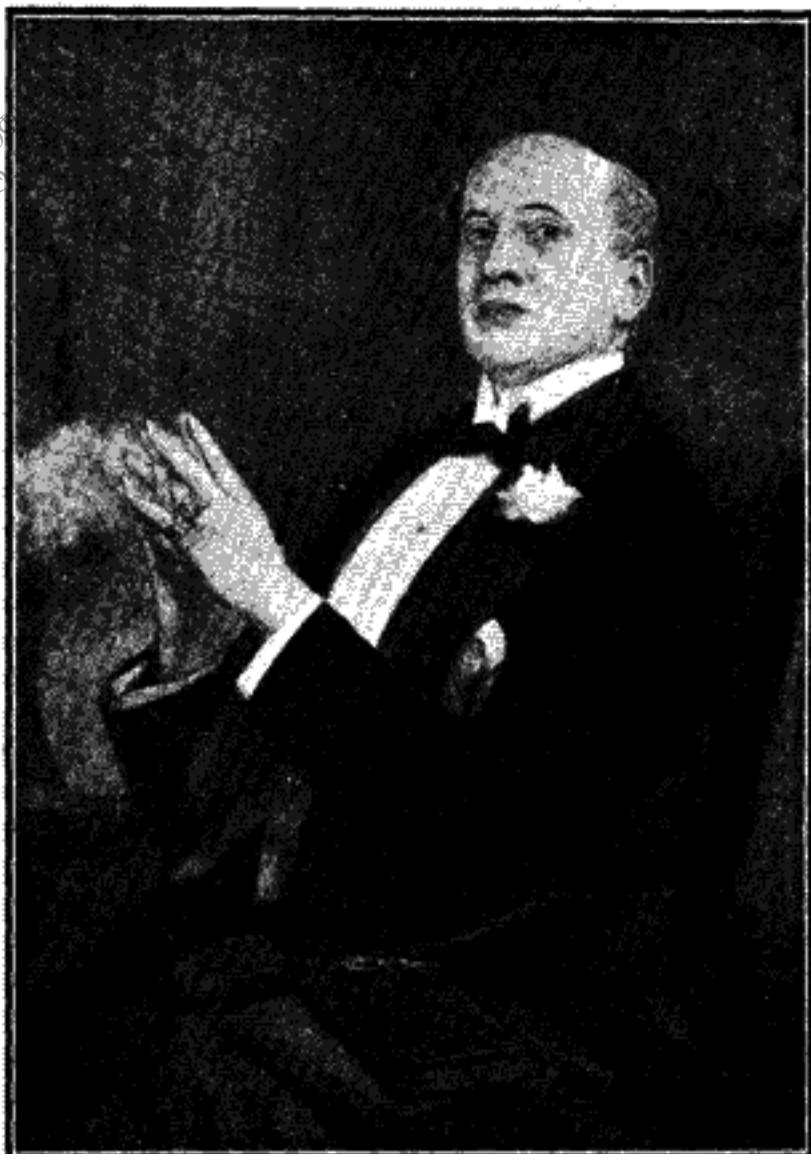
Ὁ Ἔρμαν Χάϊερμανς (1864—1925) ἦταν ἔβραϊος καὶ ἔγραψε γερμανικὰ τὰ πρῶτα του μυθιστορήματα ποὺ βγήκαν στὸ Βερολίνο καὶ ἀργότερα μεταφράστηκαν ὀλλανδικὰ. Ὁ Χάϊερμανς ὁμοῦς ἀφίνει σὲ λίγο τὸ μυθιστόρημα καὶ καταπιά-

νεται μὲ τὸ δράμα, ὅπου καὶ πέρνει ἐξαιρετικὴ θέση μὲ τὸ δυνατὸ ρεαλισμὸ του. Ὁ Χάϊερμανς στὰ δράματά του δὲν ξεχνᾷ πρῶτα τὸ ὅτι εἶναι ἔβραϊος καὶ ὕστερα τὶς σοσιαλιστικὰς ἀρχὰς. Στὸ δράμα του «Τὸ γκέττο» φανερῶνεται ὅλη του ἡ δύναμη, καὶ μ' ὅλο ποὺ κατηγορήθηκε γιὰ τὸν πολὺ ὠμὸ ρεαλισμὸ του, μένει πάντοτε ὁ καλύτερος δραματογράφος τῆς ὀλλανδικῆς τῆν ἐποχὴν αὐτῆ.

Ἄλλ' ὁ πρῶτος χαρακτηριστικὸς συγγραφέας, ποὺ ἄφησε βαθιὰ καὶ ἀνάγλυφον τὴν ἐπίδρασή του στὰ ὀλλανδικὰ γράμματα, μένει χωρὶς καμμιά ἀμφισβήτηση ὁ Λουδοβίκος Κουπέρους (1863—1923). Γεννήθηκε στὴ Χάγη καὶ μικρὸς φεύγει γιὰ τὴν Ἰάβα, στὶς ὀλλανδικὰς Ἰνδίες, ἀπ' ὅπου ξαναγυρίζει νέος πιά. Ἐκεῖ κάτω ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα, καὶ στὴ Χάγη ὅταν ἐγύρισε δὲν μῆκε ποτὲ σὲ Πανεπιστήμιον, μὰ ἄρχισε νὰ γράφῃ στὶς ἀρχὰς λυρικά ποιήματα ὅπου διαφαίνεται ἡ ἐπίδρασις τοῦ Πετρόρα. Οἱ δύο πρῶτοι τόμοι ποιημάτων δὲν τὸν δείχνουν γιὰ μεγάλο ποιητὴ, καὶ μόνον ὅταν ἐδημοσίεψε τὸ περίφημον μυθιστόρημά του «Eline Vere» στὰ 1889, ἔγινε γνωστὸς καὶ ἐπέβαλε τὸνομά του. Στὸ μυθιστόρημά του αὐτό, ποὺ ἡ ὑπόθεσίς του ξετυλίγεται μέσα στοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους τῆς Χάγης, δείχεται βαθὺς καὶ λεπτὸς ψυχολόγος. Ἡ ἀνάλυσις ποὺ κάνει τῶν χαρακτήρων τοῦ ἔργου εἶναι ἀληθινὰ ἀριστουργηματικὴ. Τὰ κατοπινὰ του ἔργα δικαιώνουν τὶς ἐλπίδες ποὺ ἐγέννησε τὸ πρῶτον μυθιστόρημα καὶ στερεώνουν τὴ φήμη του. Τὰ μυθιστορήματα «Majesteit» «Μεγαλειότης», «Kleine Seelen» «Μικρὰς Ψυχῆς», καὶ τὸ ψευδοϊστορικὸ «Ξέρξης», τὸν ἐπιβάλλουν ὀλοένα καὶ σὲ πρῶτον μεγάλο κοινόν. Εἶναι ὁ μόνος ὀλλανδὸς ποὺ μεταφράζεται γρήγορα σὲ ξένες γλώσσας καὶ πρὸ πάντων ἀγγλικὰ. Ὁ Κουπέρους δὲν μένει ἀποκλειστικὰ ἀφοσιωμένος στὸ μυθιστόρημα, ποὺ τὸ πλουτίζει πάντα μὲ ἔργα σὰν τὴν «Ἐκστασις» καὶ τὴν «Παγκόσμιον Εἰρήνην». Ταξιδεύοντας στὴ μικρινὴ καὶ μυστηριώδη ἀκόμα τότε Ἀνατολή, μᾶς δίνει θαυμάσιες περιγραφὰς τῶν ταξιδιῶν του στὴν Κίνα καὶ τὴν Ἰαπωνίαν, δημοσιογραφεῖ ἀκόμα, καὶ ξαναγυρίζοντας στὶς παιδικὰς του ἀνα-

μνήσεις καὶ τὶς ἀγάπες τῶν μικρῶν του χρόνων, παρουσιάζεται μὲ ἔργα σὰν τὴ «Fidessa» ποὺ πλέκονται ἐκεῖ κάτω μακριὰ στὶς Ἰνδίες, στὴν Ἰάβα, ὅπου ἔζησε μικρὸς τὴ ζωὴ τῶν ἀποίκων. Ἡ «Konte Arabesque» ποὺ δημοσιεύει σὲ λίγο καιρὸ, προσθέτει ἀκόμα μιὰ ξεχωριστὴ χάρη στὸ συγγραφεὴ τῆς «Elise Vere». Κι' ὁμως μῶλο τὸν κοσμοπολιτικὸ χαρακτήρα ποὺ παρουσιάζει τὸ γενικὸ ἔργο τοῦ Κουπέρου, ὁ συγγραφεὴς μένει πάντα ὁ μεγάλος ἀριστοτέχνης ποὺ ἀναλύει χαρακτήρες καὶ συναισθήματα μὲ λεπτό, ἐπιδέξιο καὶ χαριτωμένο τρόπο, κι' εἶναι αὐτό του τὸ προτέρημα ποὺ τὸν ἐδόξασε, καὶ σ' αὐτὸ σταματοῦν ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ τῆς νεώτερης ὀλλανδικῆς λογοτεχνίας.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Φερβέκ, τὸν Φάν Ἐντεν, τὸν Χάιερμανς καὶ τὸν Κουπέρου, ἡ ὀλλανδικὴ γραμματολογία ἔχει κι' ἄλλα ἀξιοπρόσεχτα ὀνόματα, λογοτέχνες καλοῦς, ποὺ ἂν ἀναφέρῃ κανεὶς τοὺς κυριώτερους δὲν πρέπει νὰ ξεχάσῃ τὸν Ἔρμαν Ρόμπερς (Robbers) μὲ τὰ ψυχολογικά του μυθιστορήματα· τὸν Ἐρρίκο Μπορέλ (Bogel) ποὺ ἦταν γιὰ χρόνια μεταφραστὴς στὴν Κίνα κι' ἔγραψε κριτικὲς, μυθιστορήματα καὶ περιγραφές· τὸν ἔβραιο Ἰσαὰκ Γκουερίντο (Guerido) ποὺ ἦταν πρῶτα ἐργάτης καὶ ποὺ ἔγραψε μυθιστορήματα γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν λαϊκῶν τάξεων στὸ Ἄμστερνταμ· τὸ λεπτὸ καὶ τρυφερὸ Ἀρθούρο φάν Σχέντελ (Schendel)· τὸ ζωγράφο-συγγραφεὴ Ἰάκωβο φάν Λόη (Jacubus van Looy) ποὺ πῆρε τὸ βραβεῖο τῆς Ρώμης κι' ἔχει γράψῃ τὴν αὐτοβιογραφία του γιὰ τὰ μικρὰ του χρόνια ποὺ ἔζησε σ' ὄρφανοτροφεῖο στὸ Χάαρλεμ καὶ μετάφρασε τὸν Σαίξπηρ· τὸ σοσιαλιστὴ Ἐρμαν Γκόρτερ (Gorter, 1864-1928) ποὺ παρουσιάστηκε μὲ τὴν ποιητικὴ του συλλογὴ «Μάϊος» ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν Κήτς, καὶ ποὺ ἀργότερα ὑπόταξε τὴν

LOUIS COUPERUS

Πορτραῖτο ὑπὸ Anton van Welle (εὐγενῶς παραχωρηθὲν διὰ τὴν «Νέαν Ἑστία»).

τέχνη του στὸν κομμουνισμό καὶ στὴν ὑποστήριξη τοῦ Κάρλ Μάρξ καὶ τοῦ Λένιν· τὸν Φάν Γκέντερεν Στόρτ (van Genderen Stort) τὸν τυφλὸ συγγραφεὴ, ποὺ μὲ τὸ μυθιστόρημά του «Kleine Ines», «Ἡ μικρὴ Ἰνές», ποὺ εἶναι σὰν παραμυθία ἱστορία μᾶλλον, πῆρε τὸ βραβεῖο τῆς ὀλλανδικῆς λογοτεχνίας.

Σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ ὀνόματα: τοῦ Ἀντάμα φάν Σχελτέμα (Adama van Sheltema, 1877-1924), τοῦ ποιητῆ ποὺ θεωρεῖται ὁ πρῶτος ποὺ ἔφερε τὴν «ἀγνή ποίηση» στὴν ὀλλανδικὴ λογοτεχνία· (ὁ Σχελτέμα ἔγραψε ἱστορία τῆς ὀλλανδικῆς ποίησης ἀπὸ τὰ 1886, καὶ ὑποστήριξε θερμὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι

δι στην 'Ολλανδία) του Δρος Μπούτενς (Dr P. C. Boutens) που είναι επηρεασμένος από τους "Έλληνες κλασικούς στα όραϊα και βαθυστόχαστά του ποιήματα έχει τό ύφος άπλό και θεωρείται από τους πιο εκλεκτικούς 'Ολλανδούς ποιητές" (έγραψε τον «'Ηδονισμός» και μετάφρασε τό άφθαστο «De Profundis» του Ουάιλνι) επίσης του Λεόπολντ (Joh. Leopold, 1865-1920) που βαθύ έχει τη σφραγίδα της επίδρασης του Στρίντμπεργκ' του ντε Γιόνγκ (A. M. de Jong) που γράφει στη διάλεκτο της Βραβάντης, και του "Αντρια Χόλστ (Adria Holst, γεν. 1888) που έσπούδασε οικονομικά στην 'Αγγλία, έγραψε θαυμάσιες κελτικές ιστορίες και μετάφρασε τον Σαίξπηρ.

'Από τις γυναίκες λογοτέχνες της έποχής του κινήματος του 1880 κι' ύστερα, πρέπει να ξεχωρίση κανείς δυό, την 'Ελένη Σβάρθ (Helène Swarth) που προτού να γράψη όλλανδικά τα πλούσια σε λυρικό χρώμα ποιήματά της, έγραφε γαλλικά και θεωρήθηκε μία όλλαντέζα 'Ελένη Βακαρέσκο, και την 'Ερριέττα Χόλστ (Henriette Roland Holst) που παρουσιάστηκε με σοννέτα για πρώτη φορά, για να προχωρήση κατόπι στο δράμα όπου έχει καλύτερα τη θέση της. Τα σοσιαλιστικά της δράματα πρωτοπαίχτηκαν από την 'Εταιρεία των φοιτητών του πανεπιστημίου του Λέϊντεν και την έκαναν περίφημη, ενώ τα ποιήματά της ξεχάστηκαν.

"Έτσι, μ' αυτούς για καλύτερους και πιο αντιπροσωπευτικούς τύπους, τελειώνει ή λογοτεχνική παραγωγή που έφερε τό φιλολογικό κίνημα του 1880 με τον "Εμαντς πρόδρομο και τον Βίλλεμ Κλός πραγματικό άρχηγό.

'Από τον πόλεμο κι' ύστερα, ή όλλανδική λογοτεχνία πέρνει μία νέα μορφή. Οί μεταπολεμικοί της λογοτέχνες δέν επηρεά-

ζονται πιά από τα ξένα φιλολογικά ρεύματα, είναι έξπρεσσιονιστές στην τεχνοτροπία τους κι' έχουν χαρακτηήρα δικό τους. Παραμελούν τη μορφή, και στα έργα τους πνέει μία πνοή σοσιαλισμού. 'Η συντηρητική όλλανδική κοινωνία έδωκεν ό,τι είχε, και τώρα στη ζωή των ταπεινών και των φτωχών, στην έπαρχία της Βραβάντης, βρίσκουν τα θέματά τους.

Μέσα στους μεταπολεμικούς λογοτέχνες μπορεί να περιλάβη κανείς και τον καθηγητή της Νομικής στο Πανεπιστήμιο της Ουτρέχτης κ. Karel, που γράφει, με τό ψευδώνυμο Geerten Gossart, ποιήματα, και που εργάστηκε για την καθιέρωση της φλαμανδικής γλώσσας στο Βέλγιο, και θεωρείται από τους άρχηγούς του ακτιβισμού, όπως λέγεται ή κίνηση αυτή.

'Από τους άλλους λογοτέχνες της μεταπολεμικής έποχής, ξεχωρίζει ό Μάρσμαν (Marxman) με τον θαυμάσιο «Εδρεθέντα Παράδεισο», που άποτελεί μίαν αντίθεση στο «Χαμένο Παράδεισο» του Μίλτον' ό Σλαούερχαφ (Slauerhaff), που είναι γιατρός στα πλοία κι' έχει γράψει όραϊες ταξιδιωτικές έντυπώσεις και νουβέλλες' ό 'Αλμπέρτ Χέλμαν (Helman), που γεννήθηκε στο Σουρινάμε, στις όλλανδικές 'Ινδίες, και που τό πραγματικό του όνομα είναι Lon Lugtveld και θεωρείται από τους καλύτερους τεχνοκρίτες και μουσικούς κριτικούς, και τέλος ό 'Αντώνιος Κόλεν (Anton Coolen), που με τό έργο του «Τό σκοτεινό φώς», «Donkere licht» έπηρεε τελευταία τό βραβείο της όλλανδικής λογοτεχνίας και ό Μέννο τερ Μπράκ (Menne ter Braak), ό νέος συγγραφέας με τό φιλοσοφικό βάθος και τό όραϊο ύφος, που τό έργο του «Τό καρναβάλι των άστών» έγινε δεκτό από τους όλλανδούς διανοούμενους με τον πιο μεγάλο κι' άνυπόκριτο ένθουσιασμό.

*Αης Νικόλας Κύπρου (Γενάρης-Φεβάρης 1932).

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΑΙΜΙΛΙΟΣ

